

Dobás Kata

Arany unalom

Az unalom költői hagyományának továbbélése Lövétei Lázár László költészetében

„Az öreg úrnak van egy tamburája,
S mikor az ihlet s unalom megszállja,
Veszi a rozzant, kopogó eszközt
S múlatja magát vele négy fala közt.”

(Arany János: *Tamburás öreg úr*)¹

A 19. századi magyar költészet ma már ritkán említett és még ritkábban elemzett ismérve az unalomból kibomló költői (ars) poetica. Az a romantikában gyökerező elképzelés, mely szerint a művészi megformálás, a költői fantázia teremtő ereje mindenek fölött áll, érdekes módon a magyar költészeti alkotások egy részében összekapcsolódik az unalom szövegszerű megjelenésével. Lövétei Lázár László számos versében – elhallgatva vagy kimondva – megtalálható ez a jelenség, s ebben nem csupán egy nagy ívű hagyomány továbbvitelét lehet felfedezni, de újszerű megvalósításokkal párosulva látványos költői nyelvvé alakulását is. Lövétei költészete már jó ideje megérett egy újabb elemző tanulmány megírására, már csak azért is, mert a 2009-es évben megjelent válogatott és új verseket tartalmazó *Árkádia-féle* című kötet az eddigi szövegek átrostálására és összegzésére enged következtetni.

Kétségtelen, hogy Lövétei költészete számára a *Két szék között* 2005-ös kötete jelenti az egyik választóvonalat, de úgy vélem, hiba lenne figyelmen kívül hagyni a korábbi műveket az elemzés során. A sokak által érzékelt² határpont a recepció szempontjából azért figyelemre méltó, mert a költeményeket szinte kivétel nélkül összefüggésbe hozzák az igen szerencsétlen elnevezésű – ugyanis nem bizonyos, hogy ez alapján lehetséges egy jól behatárolt korpusz megnevezése – halálversekkel, s efelől, illetve egyfajta halálközeli élmény felől olvassák a szövegeket. Ez a jobbra tematikusnak nevezhető csoportosítás – amit nyilvánvalóan és tagadhatatlanul egy a kötetre nagyon markáns jellegzetesség hozott létre – ugyanakkor rendre belesétál a saját maga által támasztott csapdába, hiszen a téma által szabályozott értelmezői körből képtelen kilépni, s ezért kevésbé tud fogékony lenni a versgyűjteményből kibontható többi szempontra. Ez alól Fried István és Tózsér Árpád tanulmányai,³ valamint Dénes Tamás *A Semmi megköltése* címet viselő írása kivétel;⁴ az

1 Arany János *Összes művei I. Kisebb költemények*, s. a. r. Voinovich Géza, Bp., Akadémiai, 1951, 325. (1877. július 12.) [Továbbiakban: AJÖM I.]

2 Vö. Balázs Imre József: *Hozzáférhető történet*. Irodalmi Jelen, 2005. aug.; Bedecs László: *Hármas kórterem*. Új Könyvpiac 2005/9., valamint Bedecs László: *Végső dolgok*. In *Nyelvek a végtelenhez. Tanulmányok, kritikák a kortárs magyar költészetéről*. Bp., Napkút, 2009, 122–124.; Láng Zsolt, Lövétei Lázár László: *Két szék között*. Élet és Irodalom 2006/2.

3 Fried István: „...amennyi szó szerint is benne van...” (Lövétei Lázár László „pályafordulata”). Forrás, 2005. december, 50–65.; Tózsér Árpád: *Keserű semmittevés mint metafora*. Holmi, 2007/10.

4 Tamás Dénes: *A Semmi megköltése*. Korunk 2005/12., 120–124.

utóbbi fogalmazza meg a jelen értelmezésben is szem előtt tartott kereteket: „Ezek a szituációk [halálközeli élet, betegség] csupán a versek határhelyzetei, de ugyanúgy egy határhelyzet az ablakon való kinézés is. Ezzel azt is akarom mondani, nem a betegségre, a halálra való rádőbbenés az, ami a »Semmi helytartójává« (Heidegger) teszi ezeket a verseket, ennél a versek egyszerre kevesebbet és többet tesznek; kevesebbet, mert nem fedezhető fel egy eredet, amire visszavezethető a versekben megköltődő semmi, de többet is, amennyiben az ezen a módon megköltődő semmi egy világot állít fel, egy olyan viszonylagos tágasságot, amelynek nem is olyan könnyű a határait ráébredni.”⁵

Ezek alapján is úgy vélem, hogy Lovétei egész eddigi költészetében a költői nyelvnek, mint a(z) általa megalkotott) világhoz való hozzáférhetőségnek egyedüli és egyben igen fogyatékos volta legalább annyira hangsúlyos, mint a vállalt „téma”. Pontosabban fogalmazva: a nyelv *mint* egyedüli gondolkodás- és létmód lesz az a vállalt beszélői pozíció, amelyben aztán a költői én által megidézett irodalmi hagyomány továbbvihető egy igen sajátos módon. A 2005-ös kötet ilyen jellegű módozatai Fried István említett tanulmányából igen markánsan kirajzolódnak, véleménye szerint a lírai énnel leginkább azon törekvése kap hangsúlyos helyet, melyben a vállalt költői hagyomány egyénített jellegét hozza létre az intertextusokkal tarkított versbeszédben.

Az elmondottak fényében az unalom sem elsősorban témaként jut szerephez, hanem olyan történetiségében megmutatkozó változásként, aspektusként és kvázi poétikai eljárásként, amelyekből aztán számos – akár eddig is tárgyalt – szempont előtérbe kerülhet. Az unalom kultúrtörténeti áttekintésére itt értelemszerűen nem vállalkozhatok, helyette kiemelnék – némileg önkényesen – néhány olyan szöveget, amelyek aztán Lovétei költészetében is sajátos továbbvitelre kerülnek. Nem szigorúan vett kiindulópontként az *Árkádia-féle* kötetet tekintem, hogy adott esetben a válogatás értékeléseként is olvasható legyen jelen tanulmány.

Vörösmarty Mihály *Az unalomhoz* című, 1841-es keltezésű versében az unalom elsőként az álommal kapcsolódik össze: „S bűvös álomírral / Szájt, szemet befensz.” Az álom – jelen esetben inkább alvás értelmében – és az unalom együttes szerepeltetése Vörösmartynál természetesen inkább az érdektelen hazafiak esetére értendő, s a költemény egészének szatirikus hangnemét figyelembe véve annak a tevékenységbeli hiánynak a metaforája, amely a haza előrelépése elé gördít akadályokat. Ennél érdekesebb szembenállásnak tartom, amikor az irodalom, a könyvek esetében húzza meg a lírai én a határpontokat: „S aki a dologtól, / Könyvtől idegen: / Az mind édeleghet / Vaskos kebleden.” Tehát a könyvet nem szerető ember unalomba fullad; ugyanakkor árnyaltabb a kép a versek esetén: „Sok munkás henyével / Írsz te verseket; / Hajdan így csináltak könyveket, // És mondák: »A téli / Est unalmiban / A magyar nemzetnek / E könyv írva van. // Olvasd el magyar nép, / S tartson meg az ég!«”.

Érdekes módon Babits Mihály is érzékeli ezt a műindító pontot, s noha az általa felvett elemzést nem hajtja végre, egy fontos értelmezői aspektusra hívja fel a figyelmet: „Az *Unalomhoz* írt remek szatíra költőjének költészetét az unalom szempontjából is lehetne magyarázni.”⁶ Babits írásában a Semmi költéséhez, a nihilizmus (e kettő természetesen nem feltétlenül ugyanaz) felé közelíti Vörösmarty líráját,⁷ s éppen ezért nem csupán az említett vers

5 Uo., 122.

6 Babits Mihály: *A férfi Vörösmarty* 8. Nyugat 1911/24.; <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00094/02987.htm>

7 „Ez a lélek, mert nagyon félt a semmitől nagyon is mohón szítta a mindent. És épen, mert nagyon is mohón szítta a mindent, minduntalan a semmi határaihoz ért. 1844-től 1848-ig Vörösmarty költészete folytonos közeledés a nihilizmus felé. De nem valami derűs Anatole France-i nihilizmusra kell itt gondolni (talán csak az

szatirikus hangvételét érdemes górcső alá venni, hanem annak a mozzanatnak is figyelmet kell szentelni, amely a vers megszületését egy, az unalomhoz köthető pillanathoz, vagy éppen hosszabb időintervallumhoz kapcsolja. A hazafias költészet és valódi cselekvések szempontjából ugyanis a rémnek látszó megszemélyesített unalom a versszöveg alapján másfajta művek létrehozására is alkalmas; olyan könyvekére, amelyek a téli unalom születtei. Ez az unalom-értelmezés részben a semmittevés szinonimájaként értendő annak ellenére, hogy a költemények megalkotása mintha némi mentséget kapna – nem meglepő módon, hiszen mindeközben a lírai én is versel. Lövéteinel a 19. századi költőelőd a *Hol volt, hol nem* címet viselő szövegében kap helyet idézőjellel jelzett intertextus révén, s talán az sem mellékes, hogy a költői én „nagy kedvenceként” jelenik meg: „s törölhetem a nagy kedvencemet, / a »Setét eszmék borítják eszem...«-et / mert hátha jobb lesz – legalábbis részben...”⁸ A [Setét eszmék borítják...] címet viselő Vörösmarty-vers már arról az állapotról ír, amikor az előtte sokat méltatott tett nem alkalmas többé semmilyen hazafiasnak vélt érték létrehozására, s elsöre talán úgy tűnik, Lövétei ehhez a gondolati ciklushoz kapcsolódik inkább a megidézett korpuszból. Amennyiben elfogadjuk Fried István idevágó gondolatait, s az idézett részt valóban a költészettörténeti olvasás és a rokonítható hangzatok keresésének egy típusaként fogjuk fel,⁹ akkor arra a belátásra kell jutnunk, hogy az „eredeti” hely valóban kevésbé párosítható a jelzett Lövétei-verssel, s inkább funkcionalitásában és sajátta alakításában keresendő a többszínű értelem. A tett halálának és értelmetlenségének gondolatköre azonban jellegzetesség Lövéteinel, s erre számos más példát lehetne hozni.¹⁰ Ez az „áttolás” egyébiránt szintén jellemző szövegszervező eljárás, amelyben a jelölt vagy szétírt idézetek eredetijének visszakeresése és párosítása nem vezet koherens értelmezéshez, míg jól látható, hogy más költemények esetében az intertextus akár illeszkedhetne is a szövegbe – már csak ezen jelenség miatt is értelmetlen lenne a téma alapján csoportosítani Lövétei költészetét. Tehát vizsgált kérdéskörünkhöz visszatérve: Lövétei csupán egyetlen mozzanatot vesz át Vörösmartytól, az unalomnak a versek megszületésében szerepet játszó mozzanatát.

Amennyiben a Lövétei-költeményekben felbukkanó Mónit például nem a szerelem vagy a szerető alakjának tartjuk, hanem az irodalom allegóriájának, amely szintén meghódításra vár, akkor *A meggyőzés határai* című szöveg nem csupán az irodalomnak a lírai én által hozzáférhető részleteit sejteti, hanem az – egyébként ki nem mondott – unalomnak és semmittevésnek a költészet alakulásában vállalt szerepét is körbejárja: „Egy túsúrásra ébredtem. / Móni ezt impulzusnak nevezte.” Az alvás mint előzmény, s a túsúrászerű impulzus tulajdonképpen finom ironiája az ihlet felértékelt pillanatának, amely aztán a verséneket még további magyarázatokkal is szolgál – „És magyarázta is, hogyan kell /

egyetlen Szent Ember című költeményben lehetne ilyen látni) lázas, szenvedélyes, kétségbeesett, Vörösmartyas nihilizmus ez, égő nihilizmus. Miután e lélek teljesen megérett erre, minden értékeknek rendkívül gyors és gyökeres átértékelése történik meg. Az eddigi ideálok és remények egymásután vetkőznek meztelenre. Láttuk már, hogyan tűnik ki a munka haszontalansága, az alkotás hazugsága, az élvezet tehetetlensége, a vágy eléghetlensége; a hatalom boldogsága csak a képzeletben áll, a tudás csak szavakból.” Uo. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00094/02987.htm>

8 Lövétei Lázár László: *Árkádia-féle. Válogatott és új versek*. Budapest–Kolozsvár, Ráció Kiadó-Erdélyi Híradó Kiadó–Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, 2009, 69.

9 Vö. Fried, i. m., 56.

10 Vö. *Levéltörödédek*: „Mondtak ezt is, azt is elegen, / hogy így kell, meg úgy kell, s hogyha akarom... / Nem kizárt, hogy egyszer végig gondolom...”; *Két törödédek*: „Nincs semmi dolgom. / És nagyon unom, / hogy folyton ez van. Az Ahogy lehet... / Mi lesz ma reggel? Semmi. Nem tudom. / Nem gondolkoztam rajta eleget. // Ha őszinte vagyok, még nem találtam / itt semmi fontosat. Pedig lehet, / hogy az se jobb, amit még sose láttam.” Lövétei, i. m., 73., 62.

továbbgondolni az efféle kezdeteket." A lírai én szenvtelen hangvétele és viszonya a (vers) kezdethez nyilvánvalóan tovább erősíti azt az (ön)íroniát és elsősorban távolságtartást a „témától”, amelyet aztán egészen a véletekig képes fokozni, s amelyet konkrétan nem nevez meg, csak körülír. Amennyiben a női alak itt valóban az irodalom allegóriája, s a vers tulajdonképpen egy költemény megszületésének mechanizmusa, akkor elsősorban arra a következtetésre juthatunk, hogy a metafizikai szempont teljes kiiktatásával a lírai én csakis kizárólag a szemlélő pozícióját képes magáénak tudni, s így a teremtő képzet romantikus elképzelését is negligálja. Ez már csak azért is fontos, mert ekképpen a költészet egységesítő törekvéseit is megkérdőjelezi, amennyiben a költői képzeletre mint mindent felülíró, a vágyott egységet megalkotó elképzelésre gondolunk – Lövéteinel ez igencsak kérdéses.

A semmittevés mint az unalom pandanja, a fentiekől egészen eltérő aspektusban is kibontakozik, s a különböző versekben jelentkező határhelyzetekhez kötődik. A *Ficam az elszakadásban* című vers egy ablakon kinéző költői én pozíciójából indítja beszédét, amelyben sem a látkép, sem a lírai én mögött lévő dolgok nem kerülnek leírásra. Előrenézve látnia kéne, hátrafelé hallania, de a gyakorlatilag beazonosíthatatlan, hátulról érkező szuszogás a „semmi nincs” kijelentésnek elég elgondolkodtató párja, már csak azért is, mert végül az is megszűnik: „Nincs magány, azt hiszem. / És felejtés sincs. / De az ott hátul biztosan van. / Aztán már az sincs.”¹¹ Itt ténylegesen a Semmi körülírása történik meg, jelen esetben egy hanggal érzékeltetve, amely aztán elhal. Az unalom véletekig fokozott változata ez, amelyben semmiféle produktív elem nem figyelhető meg, leszámítva a versindító mozdulatot, a függöny széthúzását. Érdekes párverse ez *A meggyőzés határainak*, ahol szintén egy mozdulattól indult ki a szöveg.

A *Hol volt, hol nem* című költemény a József Attila-intertextus révén a semmittevést már munkaként határozza meg: „Nincs hátra más, mint a semmittevés – / ez az én munkám? És nem is kevés...”¹² A költői munka azonosítása a semmittevéssel egészen figyelemre méltó ars poeticaként is értelmezhető: a kérdéssé fordított meghatározás nem csupán a saját, egyediként tételezett munka lehetőségét – lévén, hogy a saját éppen egy másik költő verssorában oldódik fel – kérdőjelezi meg, de a verssorokat is a semmittevésen keresztül véli a költői hagyomány részévé tenni. Ennek az antitevékenységnek egy egészen más aspektusára, a „közérző nélküli közérzet” állapotára hívja fel a figyelmet Tózsér Árpád tanulmánya, noha a semmittevést ő is metaforikusnak tételezi: „[...] persze mintha fordított volna a metaforaképzés folyamata: itt a betegség képe eleve adva van, s azt elviselendő teremtődik meg hozzá a fikcionalizált kor, s benne »hősének« a deheroizált és deretorizált közérzete. Ez a »hős« próbálja elviselni az elviselhetlent, s közben szubjektumának s intellektusának levedlett héjaiból (azaz mintegy mellékesen) összeáll a »közérző« nélküli közérzet, korunk elfojtott érzelmi életű, passzív világa [...]”¹³

A semmittevés produktívna tűnő aspektusa jelentkezik az újabb versekben, azokon belül is az ecloga műfajához sorolhatóknban. Az ecloga mint egy viszonylagosan kötött, viszont a prózai beszéd felé nyitott műfaj csak látszólagos újdonság Lövétei költészetében. Egyrészt az antik verselés és műformákból eddig is építkeztek a szövegek, másrészt a beszélt nyelv fordulatainak sajátos használata szintén nem új keletű vállalkozásként tartható számon.¹⁴ Az antik műfajhoz köthető „forma” a Pásztor és a Költő párbeszéde,

11 Lövétei, i. m., 16.

12 Uo., 69.

13 Tózsér Árpád: *Keserű semmittevés mint metafora*. Holmi 2007/10.

14 A szerző által jelzett újszerűség is egészen érdekes módon keveredik egy vele készített interjúban a szintén általa támasztott elváráshorizonttal: „Mára szinte teljesen kiirtották a népies hangot a

amiből Löveteinél leginkább egyfajta megváltoztathatatlan lét bomlik ki. Ez már nem az eddig megszokott „belső beszéd”, de az egyik legújabb, *Ecloga-féle* címet viselő költemény – azon túl, hogy a saját kötetre utal – arra hívja fel a figyelmet, hogy a régmúlthoz köthető versformának az újrainása, illetve folytatása itt sem járhat maradéktalan sikerrel.¹⁵ A szövegek alaphelyzete az el-, illetve kivonulás cselekedetéhez köthető: a Költő kijön a könyvtárból, a Tékából (ahol Vergiliust olvasott) a Pásztorhoz/Vadórthöz, aki a kecskéket őrzi. Ha ironikus is a Pásztor által mondott versszöveg, az a költészet, az a beszédforma, amelyre a Költő áhítozik, valójában a Pásztornál van, s nyilván nem véletlenül a lustasággal kapcsolódik össze: „PÁSZTOR Jól tetted, ha leírtad, amit gondolsz az egészről – / én, amilyen nagy lusta vagyok, csak fújom a sípot.”¹⁶ A Költőként szerepeltetett Laci bácsi tehát éppen erre a mindennemű kiterjedéstől (beszéd, idő, hely) mentes állapotra vágyik, amely a költészet szintjén mégis produktívna bizonyulhatna (ha nem lenne mindez csupán ál- és -féle): „KÖLTŐ Hagyjuk az álmat... / egész nyáron bőven jut időnk rá: / néhányszor kijövök majd hozzád, s tátom a számat...”¹⁷ Tulajdonképpen ez vezethet minket tovább azokhoz a szövegekhez, ahol az unalom egyfajta (félíg) vágyott, de el nem érhető állapotá lép elő.

Ezek a kvázi hiányversek már szorosan összefüggenek az Arany János által képviselt költői hagyománnyal; e költemények azonban nem a 19. században virágkorát élő nosztalgia érzését verselik meg, hanem azon költői pozíció megteremtésének a vágyával egyenlők, amelyből a vers zökkenőmentesen beépülhetne az irodalmi hagyományba. S mivel nem képes, a saját versbeszéd megteremtésével szükségszerűen együtt jár valamilyen elveszejtés is. (Ezért nem elsősorban a romantikus töredék fogalma dominál a töredék-címmel illetett versekben, hanem ez az irodalmi hagyománynak a töredékes továbbvitelére utal.)¹⁸

Két Arany-verset érdemes itt röviden felidézni, melyekhez Lövetei ezen típusú költeményei kapcsolódni látszanak, s a fent említett hiányt, továbbvihetlenséget példázzák: „Híves, borongó őszi nap; / Beültl hozzáam az unalom: / Mint a madár, ki bús, ki rab, / Hallgat, komor, fázik dalom. / Mit van tennem? olvasni tán...?”; „Függ már szögén a hárfa; – / Kapcsos könyvem bezárva / Mint egy koporsó. / Ujjam nehéz a húron, / A verset írva írom: / Ez tán utolsó. / Mi haszna is, mi haszna / Kél egyhangú panaszra / Belőlem a dal? / Még majd szememre lobban: / »Közöld, ha ily bajod van, / Az orvosoddal!...«”¹⁹ A lírai én kérdései e szöveghelyeken (az unalom és az olvasás összekapcsolásán túl) kifejezetten összecsengenek az *Árkádia-féle* kötetben Lövetei által utolsó helyre tett, s egy Arany-mottót is felhasználó, *Requiescat...* című költeménnyel: „de vajon mit tudnék csinálni jobban? / vagy akkor is így röhögnék kinomban? [...] s kihez szaladnék majd a sok bajommal? / hogy oldozzon föl »de most azonnal?»”²⁰

kortárs magyar lírából, azt is mondhatnám, hogy teljesen szűz területről van szó, lehet pionírkodni. Tudok kaszálni, lóval-ekével szántani, fuvaroztam az erdőből lopott tűzifát (eladásra is!), pucoltam tavasszal a juhok körmét, miért ne tudnék tehát eclogákat írni – természetesen fölhasználva az utóbbi évek költészetének eredményeit is. Írok majd szép, világtól elvonulós, »mizantróp« hexametereket (»Úgy megutáltam az emberiséget, mint a puliszkát!«), fuvaros-pásztoros, halász-vadász-madarászos verseket és egyebeket.” Demeter Zsuzsa: *Székelyloktól Szahalinig – Interjú Lövetei Lázár László költővel*. Helikon (Kolozsvár) 2008/21.

15 „[...] Írni ilyen kis ecloga-félét, / vagy le se szarni: / ülni a fűben, majd elegánsan / visszavonulni” Lövetei Lázár László: *Ecloga-féle*. Bárka, 2010/2., 3.

16 Lövetei, *i. m.*, 106.

17 Uo., 103.

18 *Levéltöredék* vagy *Két töredék*. Vö. 11. lábjegyzet

19 (Arany János: *Ősszel* – 1850; *Dal fogytán* – 1877. nov. 29.) AJÖM I., 114.; 379.

20 Lövetei, *i. m.*, 116.

A *Kissmagyar zsoldár* – szintén Arany-mottót alkalmazó – sorai pedig már a baj és a feloldozás megjelenítését a szép, igaz és jó szavakkal érzékeltetik, amelyek nyelvszemlélet szempontjából elsősorban a romantikából eredeztethető felfogáshoz köthetők, az ironizáló hangnem használatával pedig már a késő modern poétikák felé történő erőteljes elmozdulás is érzékelhető: „Te vezettél ide, Uram, ez igaz. / S tényleg jó itt, meg minden. Vagy mégsem az? // Mondom, jó és szép, de... tudta a fene, / hogy ilyen sok izgalom is jár vele”.²¹ Lövétei elsősorban Arany kései verseihez kapcsolódik, ezek közül is elsősorban az 1877-ben írottakhoz, melyekben éppen az „izgalom” elkerülésének igénye kerül elő közös jellemzőként.²² Aranynál ez természetesen összefonódik a betegség és az öregség attribútumaival, amit a lírai én ott is egyfajta határhelyzetként értékel – szemléletes példája ennek a három évvel később született vers, a *Melyik talál?*, melyben a (másvilágra) indulni kívánó lírai én összekapcsolódik az Aranyról készült fényképpel²³ –, s Lövéteinél is ez a beazonosíthatatlan határpont lesz az unalom és az izgalom ellentétpárral kihangsúlyozva. A határhelyzet folyamatos szerepeltetése tehát egy másik szinten is értelmezhető: a vágyott unalom már nem érvényesülhet a maga teremtő erejével, sőt, az is kérdésessé válik, hogy bír-e egyáltalán ilyen erővel, s ha nem bír, akkor miért jelentkezik mégis egyfajta vágyott állapotként.

A világtól való elvonulás mint az ezekre válaszoló lehetséges költői magatartás, azaz a lírai én esetében a költészettől való elszakadás egyik lehetséges párbeszédét az *Ötödik ecloga* példázza, amely az olvasónak tanulsággal kellene, hogy szolgáljon, hiszen a költemény alcíme tanmese, s talán nem meglepő, hogy az egyértelműsített konklúzió ezúttal (is) elmarad: „VADÓR Nézd, ahogy egy szóért beleolvass a könyvbe az ember, / úgy én is »beleéltem« öt évig minden ízébe, / s úgy megutáltam az emberiséget, mint a puliszkát... / Ott kibiceltem a városi ködben megzavarodva / mindenféle szemétséghez, s mindez mire volt jó? [...] Úgyhogy pénzzé tettem mindenemet, s ide jöttem, harmincnégy esztendeje élek az erdei lakban. [...] S hogyha csak éntőlem függ, hát akkor kifeszülhet / Isten fényes művének koronája, az ember... [...] KÖLTŐ Mondd csak, nem csúfoltak még próféta-jelöltnek? VADÓR Eh! Ne akarjunk errefelé megváltani senkit: / »megsérülhet« a törzse a fának visszanyeséskor...”²⁴ Azaz az Arany Jánosnál megjelenő „mi haszna?” kérdésre végül Lövéteinél sincs válasz (megváltás), illetve a válasz inkább a kérdés értelmetlenségében keresendő; az ironikus kérdésfelvetés a Költő részéről azonban már arra is utal, hogy a – válaszok nélküli – létformát a világ nem tekinti autentikus létmódnak.

Az unalomnak egyébként Lövéteinél megtalálható egy mellékhatásként értelmezendő, a versből kifelé mutató, igen nyitottnak tűnő aspektusa, vagyis az olvasói pozíció explicit bevonása: az unalmas vers elkerülésének vágya. A *Kitérő és kanyar vissza* címet viselő költemény a befogadó részéről várható, vádként értelmezett jelzés tulajdonképpen a másik oldal felől érkező értelmezésre adott válaszként is felfogható: „(Hogy semmiképp ne érjen a vád: unalmas verset írtam.)”²⁵

21 Uo., 96.

22 „»Hát csak írni, mindig írni / A manó se tudja, mit? / Nosza, már a közönség is / Lásson egyszer valamit!« // Nem akarok több izgalmat: / Mert – betegnek – izgalom, / Ha olvassák itt is, ott is, / S bírálgatják új dalom. [...]” (Hagyaték, 1877. december 11.) AJÖM I., 381.

23 „Hogy melyik arcképem választom rajzai közzül? / Fényképiró úr! a botost és kalapost. / Mint maradó vendég ül s áll a többi nyugodtan, / Menni csak egy készül: útja van: ez leszek én!” (Melyik talál?, 1880. március 30.) AJÖM I., 392.

24 Lövétei, i. m., 114.

25 Uo., 38.

Végezetül szót kell ejteni a Lövétei-versek nyelvszemléletéről is, amely az eddig elmondottakra egyfelől együttesen jellemző, másfelől a nyelv, ahogy azt a tanulmány elején is említettem, az egyetlen lehetséges benne-létként is értelmezendő. Kosztolányi Dezső, aki nyelvszemléletében erőteljesen kapcsolódni látszott mind kora filozófiai irányzataihoz (dekadencia, Nietzsche), mind a romantikához köthető nyelvfelfogáshoz,²⁶ úgy vélte, hogy a nyelv nem leírásra használható, s így nem eszköz, hanem maga is alakító része a gondolkodásnak; Lövéteinél ez már egészen odáig fokozódik, hogy a leírások számos esetben elmaradnak.²⁷ Az elbeszélte nyelv/világ megváltoztathatatlansága miatti és az ebből fakadó unalom révén lehet Lövétei költészetét párhuzamba állítani Kosztolányi kései verseivel: „Csak oly unott ne volna minden, / a jó, a rossz, amit a sors hoz. / Ennen-sebem is úgy tekintem, / akár egy esetét az orvos” (*Már megtanultam*).²⁸ Ez a modernséghez, Lövétei esetében pedig a posztmodern léthez köthető szemlélet teljes mértékben elveti és kizárja kelléktárából a haladás eszményét. Mivel pedig ez utóbbi elképzelhetetlen, s még igényként sem tételeződik, a *Hétköznapi zsoltár* versben ez a közhelyszerűséggel kapcsolódik össze: „*Megint ugyanaz van: a tegnapi élet... / Milyen profi módon utálsz ki, Uram! / Lehet, hogy unod nagyon ezt az egészséget? / Hogy emyire közhely a földi utam?...*” Azaz az *Első eclogában* hiába a jelenkorra tett megjegyzések („*ronda korunk*”), majd ennek a Pásztor általi feloldása („*mégsem olyan rossz, hogy berezeljünk*”),²⁹ mindezt mégsem lehetséges hanyatlásként megítélni, hiszen leginkább a változatlan, sőt, a megváltoztathatatlan lét mutatkozik meg a leírt és felvállalt közhelyekben, ami immáron az újat mondás igényét is kiiktatni látszik. Ez természetesen nem új keletű jelenség Lövéteinél, a korábbi versekben is jelentkezett már ez a megfontolás, a *Rükverc* címűben például a rákmetaforika miatt értelmezhető úgy a költői megszólalás, mint egy folytonos, oda-vissza mozgó játék, amelyben a lírai én csupán a folyóparton üldögélés „munkáját” szeretné elvégezni, azaz először a szórákozást és a szemlélődést, majd a rák mozgását követve kipróbálni az önmagába forduló és végtelenített szudulatot; a feltételes mód ugyanakkor jelzi, hogy mindez nem a jelen állapot, hanem csupán egy majdnem olyan: „*Először csak szórakozni vágyásból / üldögélnék a folyóparton. / Aztán palföradulássá fajulna a dolog: / előttem épp egy rák mászkálna FÖL és ALÁ. [...] Lenne egy szendvicsem, / azt még megenném, / majd gyakorlatban is kipróbální! / S a folyóparton temetnének el.*”³⁰ Tehát a költői nyelv csak a „féle”-ségben képes a vállalt örökség továbbvitelére, s az ilyen irányú törekvések félig-kudarca is unottságba fulladhat – mert ez a folytonos szándék valóban körkörös mozgást eredményez, vagyis önmagához tér vissza folyamatosan, s ezért megváltoztathatósága kérdéses. A lírai én beszéd szintjére emelt kudarc persze az olvasói pozícióból cseppet sem tűnik annak, s ezen a metaszinten a kudarc poétikájának is tekinthető. Ez utóbbi produktív aspektussal is rendelkezik, hiszen

26 „Kosztolányi nyelvszemléletét viszont éppen a romantikusokétól lehet származtatni. Idegennek érezte magától az Arisztotelész, vagy akár Augustinus nevével is fémjelezhető jeleméleti hagyományt, amennyiben kizárta annak a lehetőségét, hogy létezik a különböző nyelvekhez képest elsődleges jelentés. Augustinus úgy vélekedett, hogy a szavak és a gondolatok között önkényes, megállapodásszerű, a gondolatok és a dolgok között ellenben egyetemes és természetes a kapcsolat. Kosztolányi felfogása a romantikusokéhoz állt közelebb, akik »Urfaktum«-nak fogadták el a nyelvet – akár Istentől eredeztették, mint Hamann, akár az ember elmélkedő képességének, a »Besonnenheit«-nek forrásával azonosították, mint Herder, akár a nemzeti »Geist«-ből eredeztették, mint Wilhelm von Humboldt. [...] A romantikus szemlélet készítette az Esti Kornél szerzőjét arra, hogy kísérletet tegyen az esztétika s az etika szétválasztására, mondván, hogy a hasznosat magamért, a szepet önmagáért kedvelem.” Szegedy-Maszák Mihály: *Kosztolányi Dezső*. Pozsony, Kalligram, 2010, 530–531.

27 Vö. pl. *Névadás öröme* című vers, ahol éppen a névadás révén véli körülírhatóknak a tárgyakat.

28 Kosztolányi Dezső *Összes versei I.*, s. a. r. Réz Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1984, 581.

29 Lövétei, *i. m.*, 106.

30 Lövétei, *i. m.*, 29.

egy versnyelv megteremtési vágyának jelzése már önmagában eredményezhet egy saját-nak tekintett nyelvet.

Az unalom – mint láthattuk – Lövetei költészetében nem egyenértékű az unatkozás állapotának körüljárásával, ennél ugyanis jóval összetettebb jelenségről van szó, s ennek leszűkítése a kortárs költő verseit egy igen keskeny értelmezési mezőre terelné, aminek már csak a megidézett költői textusok sokszínűsége is ellentmondani látszik. Löveteinél az unalom körülírása sokrétű, ugyanakkor rendkívül nagyszabású – hiszen az irodalmi hagyomány tetemes részét aktiválja – poétikai szervezőerő. Mint láthattuk, ez nem feltétlenül jelenti a „tematikailag” összekapcsolhatónak vélt szövegrészek együtt szerepeltetését, sőt kifejezetten arra történik Löveteinél kísérlet, hogy az átvett szövegrészleteket megpróbálja eredeti helyüktől eltérő környezetben megjelentetni, így próbálván megteremteni a saját, de alapvetően folytonosságra épülő, vagy erre a folytonosságra vágyó versbeszédet, ami nem mentes némi belső feszültségtől sem. Ez utóbbi rendkívül összetett módozatra utal Lövetei költészetében: az unalom poétikai szervezőerejére épít éppen e hiány jelzésével, amikor a romantikához, ezen belül is elsősorban az Arany János által képviselt versbeszédhez köthető hagyományhoz közelít, míg ezzel összefüggően és párhuzamosan – Kosztolányi költészetéből és értekező prózájából is kibontakozó – nyelvszemlélete a nyelv kényszerítő ereje miatt „csupán” egy önreflexív, de alapvetően megváltoztathatatlan vélekedést szorgalmaz.

Az unalom többszintű megjelenítése tehát sok szempontból is előremutató lehet, hiszen a megidézett költők versei révén aktiválni tud számos jellegzetességet: az unalmat összekapcsolja az ihlettel, a semmittevéssel, s így a költői munkával: a nyelvvel, a feloldozással és a bajjal, az újabb versekben pedig egyfajta látszólagos produktív aspektusként párbeszédé bomlasztja az eclogák formai ismérveinek segítségével.

Felhasznált irodalom

- Arany János *Összes művei I. Kisebb költemények*, s. a. r. Voinovich Géza, Bp., Akadémiai, 1951.
Kosztolányi Dezső *Összes versei I.*, s. a. r. Réz Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1984.
Lövetei Lázár László: *Árkádia-féle. Válogatott és új versek*. Budapest-Kolozsvár, Ráció Kiadó-Erdélyi Híradó Kiadó-Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, 2009.
Lövetei Lázár László: *Ecloga-féle*. Bárka 2010/2.
Lövetei Lázár László: *Két szék között*. Budapest, Kalligram, 2005.
Lövetei Lázár László: *Távolságtartás*. Csíkszereda, Pro-Print, 2000.
Lövetei Lázár László: *A névadás öröme*. Kolozsvár, Erdélyi Híradó Kiadó, 1997
Babits Mihály: *A férfi Vörösmarty* 8. Nyugat, 1911/24.
<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00094/02987.htm>
Tamás Dénes: *A Semmi megköltése*. Korunk, 2005/12.
Fried István: „...amennyi szó szerinti is benne van...”. (Lövetei Lázár László „pályafordulata”). Forrás, 2005/12.
Sturm László: *Az unatkozás körkörössége*. In *Pályatükrök. Húsz portré fiatal alkotókról*. Szerk. Ekler Andrea, Erős Kinga, Bp., A Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa – Kortárs Kiadó, 2009, 97–103.
Szegegy-Maszák Mihály: *Kosztolányi Dezső*. Pozsony. Kalligram, 2010.
Tózsér Árpád: *Keserű semmittevés mint metafora*. Holmi 2007/10.
Demeter Zsuzsa: *Székelvoktól Szahalinig – Interjú Lövetei Lázár László költővel*. Helikon (Kolozsvár) 2008/21.
Balázs Imre József: *Hozzáférhető történet*. Irodalmi Jelen, 2005/8.
Bedecs László: *Hármas körterem*. Új Könyvpiac, 2005/9.
Bedecs László: *Nyelvek a végtelenhez. Tanulmányok, kritikák a kortárs magyar költészetéről*. Bp., Napkút, 2009.
Láng Zsolt, Lövetei Lázár László: *Két szék között*. Élet és Irodalom, 2006/2.